

УДК 61(05):[004.738.1www:61]

Світлана Козиряцька

СПЕЦІАЛІЗОВАНІ ВИДАННЯ З МЕДИЦИНИ ЯК СКЛАДОВА ВЕБ-КАТАЛОГІВ МЕДИЧНИХ САЙТІВ

Вивчено проблему визначення спеціалізованого видання законодавством України. Проаналізовано медичні каталоги, представлені в мережі Інтернет, та розглянуто види спеціалізованих видань, включених до них.

Ключові слова: *медичні каталоги, медична преса, спеціалізовані видання, індекс популярності.*

Изучена проблема определения специализированного издания законодательством Украины. Проанализированы медицинские каталоги, представленные в сети Интернет, и рассмотрены виды специализированных изданий, включенных в них.

Ключевые слова: *медицинские каталоги, медицинская преса, специализированные издания, индекс популярности.*

The problem of determining the specialized editions in lawmaking of Ukraine is studied. We Analyze medical catalogues listed in the Internet and identify the types of specialized publications included in them.

Key words: *medical catalogues medical media, specialized edition, the index of popularity.*

Сьогодні з огляду на розвиток медицини та певні досягнення у цій галузі, а також популярність певних її напрямів, медична тематика стає предметом висвітлення як спеціалізованих, так і масових видань. Збільшується питома вага матеріалів, що висвітлюють різні теоретичні і прикладні аспекти медицини, в Інтернеті. При цьому тут так само функціонують як спеціалізовані видання, лінки на які найчастіше розміщені на офіційних сайтах медичних вищих навчальних закладів, так і немедичні журнали, газети та портали Інтернету, які або мають постійні рубрики, присвячені питанням здоров'я людини, або періодично публікують такі матеріали.

Зауважимо, що медичні видання виникли ще на початку XVIII ст.: спочатку це були популярні додатки до журналів, а згодом почали

з'являтися і спеціалізовані наукові, науково-популярні періодичні видання, що відображали важливі питання розвитку охорони здоров'я. Першим спеціалізованим виданням в Україні був журнал «Современная медицина», заснований О. Вальтером (Київ, 1860–1880), який пропагував фізіологічний напрям, виступав з питань медико-санітарного стану в Росії. Найбільше спеціалізованих медичних видань виходило в Києві, Харкові, Таврійській губернії.

На сьогодні кількість видань, які мають публікації з медицини, в Україні досить репрезентативна: традиційна друкована преса, електронні версії, онлайн-видання. І помітне місце серед них посідають саме спеціалізовані газети і журнали, що є тим особливим видом сучасної періодики, яка наразі вже закономірно входить до системи сучасних ЗМІ.

Жоден законодавчий документ не дає чіткого, повного й однозначного визначення поняття «спеціалізоване видання» або «спеціалізований засіб масової інформації». Це можна зустріти лише в Законах України «Про захист суспільної моралі» та «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців», однак вони визначають ці поняття лише для цілей відповідних законів [4].

Навіть ДСТУ 3017–95 «Видання. Основні види. Терміни та визначення» наводить дефініцію лише спеціалізованої газети: це газета, яка систематично висвітлює окремі проблеми громадського життя, науки, техніки, культури та інших галузей діяльності і призначена певним категоріям читачів [2].

Головний спеціаліст відділу з питань законодавства про інформацію Департаменту соціального, трудового та гуманітарного законодавства Мін'юсту Г. Красноступ після аналізу нормативних актів робить висновок, що законодавчі документи містять визначення таких понять, як «засіб масової інформації рекламного характеру», «спеціалізований засіб масової інформації», «спеціалізований друкований засіб масової інформації», «спеціалізована газета», проте не подають визначення поняття «спеціалізоване видання» [4].

О. Бондар, юрист компанії «Правовий альянс», теж звертається до цієї проблеми і звертає також увагу на питання визначення поняття «сайт». Так, він стверджує, що в Порядку інформаційного наповнення та технічного забезпечення Урядового порталу дано таке його визначення: «сайт — це сукупність програмних та апаратних засобів з

унікальною адресою у мережі Інтернет разом з інформаційними ресурсами, що перебувають у розпорядженні певного суб'єкта і забезпечують доступ фізичних та юридичних осіб до цих інформаційних ресурсів, а також інші інформаційні послуги через Інтернет» [1].

Однак питання про те, чи можна вважати спеціалізованим засобом масової інформації або спеціалізованим виданням сторінку в Інтернеті, повідомлення якої загалом і систематично висвітлюють коло питань окремої галузі, так і залишається відкритим.

Стосовно медичної галузі проблема визначення спеціалізованого видання набула неабиякої актуальності, починаючи з січня 2010 р., коли набрали чинності зміни до абз. 4 ч. 1 ст. 22 Закону України «Про рекламу», відповідно до яких, реклама лікарських засобів, що реалізуються тільки за рецептом лікаря, заборонена, крім випадків, коли вона розміщується у спеціалізованих виданнях, призначених для лікарів та інших медичних працівників [3]. Але зважаючи на вищесказане (відсутність у нормативному законодавстві чіткого визначення спеціалізованого видання), виходить, що рекламу медичних засобів можна подавати на будь-якому сайті в мережі Інтернет, що висвітлює теми з медичної галузі, оскільки через законодавчі колізії він може вважатися спеціалізованим.

Сучасні науковці ведуть також дискусії щодо того, чи можна розглядати спеціалізовану і фахову пресу як тотожні поняття. Так, наприклад, дослідниця О. Школьна проводить синонімічну паралель між ними [9].

Інший науковець, А. Судин, прирівнює фахові видання до наукової літератури. Зокрема, фаховою він вважає періодику певної галузі (галузеву), що призначена «для забезпечення оперативною інформацією працівників різних галузей. Особливо тих, які розвиваються інтенсивно і потребують швидкого поповнення знань з нових технологій, впроваджень досягнень науки, причому не лише з книжкових джерел, темпи підготовки яких досить тривалі, а з оперативних — спеціалізованих журналів і газет» [7, 340].

На нашу думку, дещо суперечливими є погляди Д. Олтаржевського, який вивчає спеціалізовану екологічну пресу. Так, її призначення він вбачає в «...інформуванні вузького кола читачів про специфічні події та явища, пов'язані з охороною довкілля <...>». Однак при цьому з-поміж спеціалізованих видань виділяє такі: науково-

популярні, інформаційні бюлетені громадських організацій, наукові видання, науково-технічні (мають екологічний ухил) та екологічно-розважальні [5]. З тезою науковця про «вузьку аудиторію» в цьому випадку погодитися не можемо, оскільки науково-популярні та особливо розважальні видання апріорі їй не передбачають, хоча водночас підтримуємо думку про те, що до спеціалізованих видань можуть належати і науково-популярні, адже вони не є масовою пресою і не тяжіють до сенсаційності та поверхових суджень, що є важливим при висвітленні медичної тематики.

І хоча Т. Скотникова [6], досліджуючи специфіку сприйняття аудиторією фахових (спеціалізованих видань), говорить, що відповідність інформаційної насиченості тексту і доступності викладу рівню компетентності читача — одна з найважливіших умов успішної комунікації, у випадку з медичними виданнями можемо зробити певну поправку. Оскільки медицина, екологія, туризм, спорт, релігія, реклама — це ті сфери, що можуть цікавити широку аудиторію, а відтак, визначення читацької адреси й орієнтація лише на спеціалістів у таких виданнях не завжди є бажаними. Тобто, на нашу думку, слід розвести такі поняття, як «фахові видання» та «спеціалізовані видання». При цьому для перших як основоположні типологічні ознаки слід узяти цільове призначення та читацьку адресу, тобто видання лише для фахівців (у рамках нашого дослідження — для медиків), а для других — тематичну спрямованість, тобто коли у виданні публікуються матеріали, що стосуються лише однієї галузі. Таким чином, до першої групи будуть належати як наукові видання (у тому числі й ті, що входять до переліку наукових фахових видань України, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт), так і науково-виробничі, науково-практичні, науково-методичні, а до другої групи можуть входити і науково-популярні (медичні, спортивні, рекламні).

Таким чином, зважаючи на відсутність вищеокресленої конкретизації у чинному законодавстві, однак при цьому беручи до уваги тематичну спрямованість видань та вказану на їх сайтах читацьку адресу, у нашому дослідженні ми будемо вважати спеціалізованими виданнями не лише наукові (фахові), але й науково-популярні, інформаційно-аналітичні.

Представленість спеціалізованих медичних видань у мережі на сьогодні залишається поки ще невивченою сферою наукового знан-

ня. Науковим дослідженням спеціалізованих Інтернет-видань наразі більше займаються західні вчені. Зокрема, значним є внесок Я. Нільсена, який у своїх доробках поєднав теоретичні здобутки з практичною діяльністю.

Мета статті — проаналізувати медичні каталоги, представлені у мережі Інтернет, та розглянути види спеціалізованих видань, включених до них.

Сьогодні в Україні на ринку преси можна бачити друковані видання медичного спрямування як українського, так і російського походження, так само, як і каталоги медичних видань в Інтернеті включають російські та українські онлайн-видання та електронні версії медичних газет і журналів.

З-поміж спеціалізованих каталогів медичних сайтів найбільш професійним підходом, на нашу думку, відзначається Каталог медичних сайтів України (УКРМЕД). Цей приватний комерційний проект було створено ще на початку 1999 р. з метою впорядкування медичних сайтів (і сторінок, дотичних до медицини) та полегшення пошуку медичної інформації в українському Інтернеті. З 2001 р. Каталог було реструктуризовано і на його базі розроблено повноцінний реєстр медичних ресурсів українського сегмента Інтернет. У Каталогі визначається рейтинг кожного ресурсу за такими важливими для Інтернет-ресурсів ознаками, як: 1) інформативність (у тому числі й з погляду цінності медичної інформації); 2) якість дизайну сторінки, зручність навігації сайтом; 3) актуальність та своєчасність оновлення інформації; 4) наявність інтерактивності. Крім того, у Каталогі звертають увагу на таке: 1) чи пропонує сайт оригінальні авторські публікації та чи вказано джерело походження інформації у разі передруків; 2) чи є можливість зворотного зв'язку; 3) чи є лінки тематично близьких сайтів; 4) чи доступні тексти клінічних посібників, методичних розробок або аналітичних оглядів літератури (а відтак, можливість всебічного розгляду проблеми або теми); 5) якою є оновлюваність інформації (зокрема, періодичність оновлення); 6) чи існують форми інтерактивної взаємодії з реципієнтами; 7) чи є додаткові мовні версії сайта.

Позитивним є те, що Каталог розглядає сайти крізь призму журналістики, зокрема інформативність, наявність авторських матеріалів, доступ до аналітичних матеріалів, а відтак, орієнтація на незалежне і всебічне висвітлення теми, оновлюваність (як синонім до періодич-

ності), а також відповідність, так би мовити, «канонічним» вимогам до мережеских видань: інтерактивність, посилання на першоджерело у разі републікації, наявність лінків «дружніх сайтів», зручність навігації.

У цьому Каталогі станом на січень 2014 р. зареєстровано 52 журнали, 4 газети, а також книги, окремі статті медичної тематики. До Каталогу включено як спеціалізовані видання (наукові), так і науково-популярні. Зокрема, можна назвати такі спеціалізовані журнали, як: «Щотижневик Аптека», «Лікування та діагностика», «Український медичний часопис», «Буковинський медичний вісник», «Репродуктивне здоров'я жінки» та ін.; газети: «Здоров'я України», «Ваше здоров'я», «Медичний вісник України», «Medicus Amicus» тощо. Якщо звернути увагу на інші види видань, то Каталог містить науково-популярне видання «Рецепти здоров'я», «Жіноче здоров'я», історико-медичне «Агапіт». При цьому останнє ми також розглядаємо як спеціалізоване видання.

Інший досить популярний каталог у мережі Інтернет «Мета» має рубрику «Медична преса», яка станом на січень 2014 р. включає 27 сайтів. За назвами можна бачити, що тут є ті самі видання, що включені до вищеназваного каталогу, тобто переважно спеціалізовані видання, зокрема газети «Здоров'я України», «Medicus Amicus», «Українська медична газета», журнали «Український кардіологічний журнал», «Український медичний журнал», «Клінічна еферентологія», «Жіночий лікар», «Фармацевтичний кур'єр», а також сайти інших видань. У цьому каталозі не завжди вказано вид видання, однак відзначимо, що сюди включено як науково-практичні («Український кардіологічний журнал», «Український медичний журнал»), так і інформаційно-аналітичні («Фармацевтичний кур'єр»), науково-популярні «Жіноче здоров'я».

Спільним для видань, розміщених у цих каталогах, є те, що на самому сайті видання або в анотації, наведеній у каталозі, вказано вид видання або читацьку адресу. Наприклад: «Здоров'я України» — спеціалізоване видання для лікарів, «Medicus Amicus» — видання для лікарів і фармацевтів, «Медичний вісник» — професійне видання для медичних працівників, «Косметологія та аромологія» — науково-популярний журнал для провізорів та косметологів, «Жіночий лікар» — для практикуючих акушерів, гінекологів, мамологів,

«Фармацевтичний кур'єр» — інформаційно-аналітичний журнал для фахівців фармацевтичного ринку і т. д. Тобто, як бачимо, читачке призначення чітко визначено і в науково-практичних, і в науково-популярних, і в інформаційно-аналітичних. Таким чином, дотримуючись існуючих постулатів щодо призначення таких видань певній категорії читачів [2; 6], зауважимо, що останні два види журналів, включених до каталогів, наразі цілком правомірно зараховувати до спеціалізованих. Тим паче, що вони мають і вузьку тематичну спрямованість — медичну.

Здійснення моніторингу мережі Інтернет з погляду виявлення медичних онлайн-видань та електронних версій традиційних, полегшує популяризація вищими навчальними медичними закладами своїх фахових видань. Крім того, інформацію щодо цього можна знайти і в каталогах бібліотек таких ВНЗ. Так, зокрема, сайт бібліотеки Буковинського державного медичного університету пропонує в рубриці «Інтернетресурси» алфавітний покажчик електронних медичних журналів, наявних у бібліотеці, та активні лінки сайтів, на яких можна ознайомитись із характеристикою того чи іншого журналу. До названого каталогу входять як російські, так і українські спеціалізовані видання.

Сайт бібліотеки Сумського державного університету також містить рубрику «Медичні науки», де представлено гіперпосилання на спеціалізовані журнали для науковців і практичних лікарів. Видання належать як до українського, так і до російського Інтернет-простору. З-поміж тих, що належать до Укрнету можна назвати такі: «Буковинський медичний вісник», «Вестник Ассоциации психиатров Украины», «Вісник проблем біології і медицини», «Внутрішня медицина», «Дерматологія та венерологія», «Журнал Академії медичних наук України», «Клінічна фармація», «Клінічна хірургія», «Український журнал хірургії», «Український медичний часопис», «Український терапевтичний журнал».

При цьому слід відзначити, що самі гіперпосилання у цьому каталозі не завжди ведуть безпосередньо до сайта журналу, іноді це лише архів (у форматі PDF) або сайт видавництва, на сайті якого можна ознайомитись із характеристикою видання, але не із самим журналом.

На сайті Тернопільського державного медичного університету імені І. Я. Горбачевського є рубрика «Періодичні видання», одним із

лінків якої є «Періодичні видання ТДМУ» (спеціалізовані журнали «Шпитальна хірургія», «Вісник наукових досліджень», «Інфекційні хвороби», «Медична хімія, вісник соціальної гігієни й організації здоров'я», «Медична освіта», «Медсестринство», «Клінічна стоматологія» та ін., які можна переглянути у форматі PDF).

Сайт Національного медичного університету імені О. О. Богомольця також має рубрику «Медичні видання», до якої включено британські, російські, українські медичні видання (спеціалізовані, науково-практичні, навчально-методичні).

Сайт Харківської медичної академії післядипломної освіти пропонує адреси веб-сайтів спеціалізованих періодичних видань українського і російського Інтернет-простору: «Медицина світу», «Мистецтво лікування», «Сучасна гастроентерологія», «Therapia» («Український медичний вісник»), «Український вісник психоневрології», «Український медичний часопис», «Український пульмонологічний журнал».

Сайт Тернопільської обласної універсальної наукової бібліотеки має рубрику «Ресурси Інтернет» та підрубрику «Охорона здоров'я», де під тематичним заголовком «Медична періодика on-line» подано анований міні-каталог електронних версій та онлайн-видань (всього вісім найменувань). Усі спеціалізовані видання належать до українського Інтернет-простору: «Аптека ua», медична газета «Здоров'я України», журнал для широкого кола лікарів «Медицина світу», «Мистецтво лікування», «Провізор», «Український кардіологічний журнал», «Український медичний часопис: актуальні питання клінічної практики».

На сайті «Інтернет-ресурси з кардіології в Україні» розміщено посилання на електронні версії спеціалізованих періодичних видань (журнали «Український кардіологічний журнал», «Мистецтво лікування», «Медицина світу», газета «Здоров'я України»).

На сайті електронної бібліотеки друкованої періодики (PressPoint) існує рубрика «Медицина. Охорона здоров'я». Для ознайомлення тут запропоновано як масові видання (газета «Бабушка»), які стосуються сфери медицини, так і спеціалізовані (журнал «Ендокринологія», «Практикуючий лікар», газета «Медичний вісник»).

В Україні існує спеціалізований Інтернет-проект «Медична техніка і технології», присвячений медичній і стоматологічній техніці,

новим лікарським препаратам, високим технологіям у медицині та медичному бізнесі. Розділ «Газети і журнали» включає газети «Ваше здоров'я», «Главный врач», «Головна медична сестра» (спеціалізовані інформаційні видання) «Инфекционный контроль», «Медичний всесвіт» (науково-практичний журнал), «Медичний вісник України», газета-дайджест «Пацієнт».

Цікавим є сайт, що позиціонує себе як «Медична енциклопедія» (TUT/medic/com). Він має рубрику «Медичний каталог» та підрубрику «Медичні журнали», однак містить у ній посилання не на самі журнали, а на ресурс, який є ще одним каталогом «Медлайн-каталог», засновник якого — Національна медична бібліотека USA. До цього Каталогу, згідно з анотацією, входять більше, ніж 75 % всіх світових медичних видань, однак саму базу даних станом на січень 2014 р. переглянути неможливо (http://www.ncbi.nlm.nih.gov/entrez/journals/loftext_prov.html), хоча задавши в рядку пошуку потрібну тематику, можна знайти статті, опубліковані в різних журналах, тобто частково бачити «асортимент» журналів, які включені до каталогу. Загалом же слід відзначити, що сюди включені лише спеціалізовані видання.

Прикарпатський каталог, що розміщений за адресою http://catalog.iv-fr.net/go_list/id_253, має рубрику «Медицина» та підрубрику «Медичні газети, журнали, видавництва», у якій виділено підрозділи «Медичні газети країн СНД, медичні журнали країн СНД», «Світові медичні газети», «Світові медичні журнали», «Українські медичні журнали», «Українські медичні газети», однак усі вони порожні: із медичних видань каталог містить лише одну позицію — журнал «Остеопатия и мануальная терапия» (решта три ресурси — новинні портали).

Досить репрезентативним є Каталог «i.ua», що в рубриці «Здоров'я» має підрубрику «Медичні видання» (включає 108 найменувань). До Каталогу входять не лише, так би мовити, класичні видання (газети і журнали), але й портали, новинні сайти, енциклопедії, інформаційно-освітні проекти і навіть медичні соціальні мережі (наприклад, MEDCURU) тощо. Позитивним є те, що цей Каталог є анотованим, показує «Індекс популярності» кожного сайту, тобто веде статистику (кількість відвідувачів, переглядів сторінок (визначає сторінки-хіти), кількість переходів із Каталогу на сайт і навпаки), пропонує зареєструватися і здобути можливість додавати сайти до за-

кладок, демонструє територіальну належність ресурсу (хоча й і не в усіх сайтів), має мітки (теги).

На сайті лікаря-хірурга І. Піговича (м. Кам'янець-Подольський) подано архіви медичних журналів видавництва «Springer» (http://pigovych.at.ua/news/medichni_zhurnali_vidavnictva_springer/2012-01-16-11).

Принагідно зауважимо, що Міністерством освіти і науки України станом на 2014 р. затверджено перелік наукових фахових видань, із них 160 друкованих видань з медицини, фармації (в основному це вісники та журнали) та лише три електронних видання («Аннали Мечниковського інституту» «Морфологія», «Ліки України плюс»).

Загалом можна відзначити, що всі каталоги більшою мірою включають наукові медичні видання, про що вказують в анотаціях, часто конкретизуючи їх різновиди залежно від цільового призначення (науково-теоретичні, науково-практичні, науково-методичні), менше науково-популярних медичних журналів і тих, що орієнтовані на масового читача. Однак підкреслимо, що мова наразі йде виключно про видання, включені до веб-каталогів, а не про всі медичні ресурси Інтернету, які, звісно, розраховані на широку аудиторію. Хоча до каталогів входять і портали, новинні сайти, енциклопедії тощо, що містять публікації медичного спрямування. Найбільшу питому вагу в каталогах становлять електронні версії традиційних наукових фахових видань (часто з такими журналами можна ознайомитись у форматі PDF). Окремо можна виділити бюлетені («Медична екологія»), які не належать до якогось одного виду, згідно з ДСТУ 3017–95, а часто становлять собою синтез нормативних, довідкових і рекламних бюлетенів.

Отже, загалом медичні видання, включені до каталогів, можна розподілити на такі групи:

1) наукові («Буковинський медичний вісник»);

- науково-теоретичні («Клінічна фармація», «Клінічна онкологія», Український радіологічний журнал, газета «Здоров'я України» та ін.);

- науково-практичні («Українська медична газета», «Медицина світу», «Український медичний часопис», «Стоматолог», «Репродуктивне здоров'я жінки» та ін.);

- науково-методичні;

- 2) науково-популярні («Рецепти здоров'я», «Академія здоров'я», «Жіноче здоров'я», «Косметологія и ароматологія», «Здоров'я» та ін.);
- 3) історико-медичні («Агапіт»);
- 4) інформаційно-аналітичні («Фармацевтичний кур'єр»);
- 5) масові, які тематично орієнтовані на сферу медицини або містять окремі публікації чи рубрики медичної тематики (наприклад, «Бабушка», «Народный целитель», «Целитель»).

Отже, медичні веб-каталоги включають переважно вузькоспеціалізовані видання — з кардіології, стоматології, терапії, хірургії тощо. Примітно, що деякі з таких каталогів відзначаються професійним підходом до розміщення медичних ресурсів і здійснюють якісний аналіз сайтів (Каталог медичних сайтів України; Каталог «i.ua»).

Загалом доцільно буде відзначити, що в жовтні 2013 р. в рамках 22-ї Міжнародної медичної виставки «Охорона здоров'я 2013» за результатами комплексного аналізу були нагороджені найкращі спеціалізовані медичні видання України. До уваги було взято такі важливі критерії, як: значна частка спеціалізованого матеріалу, визнання серед провідних фахівців галузі, використання теоретичних здобутків у лікарській практиці, зручність користування інформацією, її доступність, актуальність та об'єктивність, наявність постійних рубрик. Відтак, за цими характеристиками найкращим виданням визнано «Український медичний часопис», серед педіатричних видань — журнал «Современная педиатрия», серед гінекологічних — «Здоров'я жінки», найкращим кардіологічним виданням є «Серце і судини», для сімейних лікарів — «Сімейна медицина», для стоматологів — «Современная стоматология» [8].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондар О. Веб-сайт як спеціалізоване видання для реклами лікарського засобу [Електронний ресурс] / О. Бондар // Pravotoday.in.ua : юридичний портал. — 2010. — 5 травня. — Режим доступу : <http://pravotoday.in.ua/ua/press-centre/publications/pub-143/>
2. ДСТУ 3017–95. Видання. Основні види. Терміни та визначення. — К. : Держстандарт України, 1995. — 45 с.
3. Закон України «Про рекламу» від 03.07.96 р. № 271/96-ВР (зі змінами) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80>

4. *Красносуп Г.* Правове регулювання спеціалізованих засобів масової інформації [Електронний ресурс] / Г. Красносуп // Офіційний сайт Міністерства юстиції України. — Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/24639>
5. *Олтаржевський Д. О.* Висвітлення екологічної тематики на сторінках сучасної української преси (засади, проблематика, досвід, жанрові форми та мовностилістичні прийоми) : автореф. дис. ... канд. філол. наук / Д. О. Олтаржевський. — К., 2004. — 25 с.
6. *Скотникова Т.* Підходи до редагування повідомлень у спеціалізованих часописах (на матеріалах бухгалтерської преси) [Електронний ресурс] / Т. Скотникова. — Режим доступу : http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1960
7. *Судин А.* Вплив реклами на функціонування фахової періодики (на прикладі видавничо-поліграфічної галузі) / А. Судин // Теле- та радіожурналістика. — 2010. — Вип. 9, ч. 1. — С. 340–345.
8. Українська рейтингова агенція [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ratingua.com.ua/?p=1693>
9. *Школьна О.* Технічна преса Катеринославщини в контексті розвитку спеціалізованої періодики краю ХІХ — початку ХХ століття [Електронний ресурс] / О. Школьна. — Режим доступу : <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2236>

Одержана 22.02.2014